

Úkol č.2: Zpráva z terénního pozorování: Participativní plánování rekonstrukce návsi

Terezie Lokšová

Následující odstavce se věnují participativnímu setkání v jedné obci v severních Čechách, kde byla pod záštitou brněnské neziskové organizace plánována rekonstrukce návsi. Na prvním setkání v širokém kruhu účastníků byly sesbírány pozitivní a negativní aspekty stávající návsi a přání, co by zde mělo být. Druhé setkání následovalo za týden, v sobotu, kdy se sešel menší počet lidí. Setkání bylo otevřeno všem, avšak přišel očekávaný menší počet lidí, v podstatě ti, kteří se zapsali, že mají zájem o určité téma a především, ti, kteří byli ochotni obětovat další celý víkendový den navrhování. Tato skupinka pracovala se sebranými informacemi a třemi návrhy, které vytvořili architekti-facilitátoři, kteří setkání vedli a budou zodpovědní za výsledný návrh. Následující den byly veřejnosti na návsi prezentovány další návrhy, které vyšly ze sobotního setkání. Veřejnost je hodnotila a architekti tyto reakce a zpětnou vazbu promítnou do finálního návrhu. Účastnila jsem se sobotního setkání, které probíhalo celý den střídavě kolektivně a střídavě v rozdělení na dvě skupiny.

Setkání začalo v zasedací místnosti historické budovy obecního úřadu, která působí napůl „oficiálně“ - na zdi visí portrét prezidenta, vlajky obce, České republiky a EU, zároveň je místnost zútulněná krajinkami vyvedenými v křížkovém stehu a ve „zlatém“ rámu, visí zde také vybledlá reprodukce Van Goghových slunečnic. V místnosti panuje domácí nálad: stoly, které jsou jinak asi umístěné ve středu místnosti, jsou rozděleny na dva. První slouží jako odkladiště věcí: jsou zde navršené různé hrnky, mapy, papíry, krabičky s doma připraveným občerstvením, sušenky, čokolády, které v průběhu dne ještě přijde k dobru. Na druhém stole jsou již rozložené materiály pro setkání, ke kterým se ještě dostanu. Neformální atmosféru také podtrhují detaily, jako jsou sklenice s pomazánkou zapomenuté na okenním parapetu a vůně kávy, kterou si lidé postupně chodí vařit do kuchyňky, která je hned vedle na patře.

V místnosti je kromě nás brněnských „pozorovatelů“ a tří architektů již šest místních, kteří s sebou mají i dvě děti – ty chvíli sedí na klíně a pozorují dění, pak si jdou společně hrát na koberec a jen občas se připomenou smíchem. Rodiče se většinou soustředí na dění uprostřed, avšak zároveň musí obstarat své děti, takže vznikají spontánní přestávky, kdy společná aktivita ustane, vaří se kafe, děti jí, jeden účastník jde vyvenčit psa, atd. V průběhu setkání také lidé přecházejí mezi dvěma skupinami (více později), přicházejí a odcházejí, počet

účastníků se mění, ale s postupem času jednoznačně narůstá. V době mého odjezdu je přítomno asi dvacet lidí.

Většina dění je zakotvená v práci s mapami a jednání lidí se k nim přímo vztahuje. Map je zde hned několik: Hlavní mapa pokrývá celý stůl, jedná se o vytištěnou satelitní mapu, na které je před vytištěním zaneseno pár dalších údajů – např. budoucí vedení vozovky, ale není toho moc. Tato mapa slouží jako podklad, na ni facilitátoři postupně přikládají pauzovací papíry, s návrhy, nebo se na ně přímo nové návrhy kreslí. Na tuto mapu se při diskutování velmi často odkazuje, když účastníci o něčem mluví, snaží se to ukázat na mapě, konkrétně a vědomě, ale i neuvědomovanými gesty. Jako pomůcka ke znázorňování slouží papírové výstřižky reprezentující konkrétní věci, na kterých se účastníci minulého setkání shodli, že jej do prostoru návsi chtějí umístit. Jde o zařízení standardizovaných rozměrů, jako je např. hasičská dráha, návěs náklad'áku sloužící jako stage na festival, hřiště na volejbal a nohejbal. Druhá mapa na formátu A3 znázorňuje budoucí úpravu komunikace, která bude přestavbě návsi předcházet (*představování mapy vypouštím*). Jedná se o technický výkres, který architekti získali na příslušném odboru. Třetí mapa je formátu A4 a znázorňuje povodňové zóny: záplavové území, stoletou vodu, a ještě jednu zónu (?). To, jak je místo klasifikované, má zásadní vliv pro to, co je na pozemku možné a co už ne: na záplavovém území se nesmí nic nového stavět a ani budovat věci, které by mohla odnést voda. Tuto mapu facilitátor1 představuje jako danou situaci, se kterou je potřeba při návrzích od počátku počítat. Při prezentaci obě mapy natáčí tak, aby lícovala s mapou, která je položená na stole. Pokud později přijde na témata související s povodňovými zónami nebo rekonstrukcí vozovky, buď facilitátor vrátí mapu do středu stolu, nebo na ni přímo odkazuje někdo z účastníků, podá si ji, hledá její polohu vůči velké mapě, ukazuje na ní, srovnává...

(nejprve facilitátor 1 vysvětluje, jak bude den probíhat, a poté seznamuje účastníky se situacemi, které se rekonstrukce návsi bezprostředně týkají – akceschopnost a zdroje městského úřadu, plánovaná rekonstrukce vozovky, povodňové zóny)

Facilitátoři společně na stůl přinesli tři varianty řešení návsi zakreslené pastelkami na pauzovacím papíře, a facilitátor 1 je uvedl se slovy „když jsme si to včera zkoušeli, vyšlo nám to takhle... ale je možné, že vymyslíme společně nějakou jinou variantu.“ Situace v průběhu celého dne probíhají většinou tak, že pokud jsou vedené, tak je vede jen jeden z facilitátorů, který si vezme slovo, a ostatní jej doplňuje/í, pokud je potřeba.

Při celém úvodu je komunikace uvolněná – facilitátor mluví, je však pozvolný a dělá dostatečné pauzy, takže lidé mají prostor volně vstoupit do toho, co říká, a ptát se nebo komentovat. Nikdo explicitně nevzývá k dotazům, ale lidé dostávají automaticky prostor podle toho, jak se ozvou – situace plynule přechází z monologu o dialogu a zase zpátky.

Mezi facilitátory vzniká dialog. F2, odbornice na zeleň a zahradní architekturu, vstupuje F1 do řeči v okamžiku, kdy navrhuje, že nyní ty tři návrhy postupně představí. F2 navrhuje polohlasem jiný postup, nezachytávám přesně, co řekla, nebylo to vyřčeno pro všechny, ale nepůsobí to nepříjemně. Facilitátor 1 se zarazí, situaci komentuje pro všechny větou „my si to také zkusíme“ a pak se vrací k zopakování toho, že by se nejprve představily ty tři možnosti. Někdo z účastníků ale říká, že by rád nejprve pracoval „s čistým stolem“, navrhnout si něco svého. Na to někdo z facilitátorů¹ přebírá opět slovo a navrhuje, aby se hlasovalo, kdo by co chtěl. Tři lidé chtějí čistý stůl a tři chtějí nejprve pracovat s podkladovými návrhy. Jeden z facilitátorů tedy určuje rozdělení na dvě skupiny, interním dialogem se rychle a jednoduše dohadují, že se rozdělí do dvou místností aby se nerušili, kdo zůstane nahoře a kdo půjde do přízemí do jiné zasedací místnosti která je k dispozici, a kterou skupinu kdo povede. Pak to vyhláší a lidé se pozvolna dělí, sbírají, popřípadě přecházejí do druhé místnosti.

Panuje zde uvolněná atmosféra, ve vzduchu se vznáší dojem „tohle děláme pro vás, dělejte, jak sami myslíte“: jedna žena s dítětem chce pracovat s variantami, které architekti připravili, ale zároveň má od svého muže „pověření“, aby až se bude diskutovat „dominanta“, něčím přispěla. Baví se tedy s F2 a 3 (které mají společně pracovat se stávajícími návrhy) o tom, jak bude den vypadat, a obě ji ujišťují, že konkrétní věci se budou řešit až později odpoledne, tedy na dominantu jistě dojde a bude mít šanci se k ní vyjádřit i za svého muže. Žena tedy s námi sejde dolů, aby řešila varianty, tam však zjišťuje, že v této místnosti není koberec. Chvilí váhá, ale pak se omlouvá se slovy, že bude muset jít nahoru řešit variantu „čistého stolu“, protože tam si na koberci její malá dcera může přitom hrát na zemi.

Rozhodla jsem se, že nejprve budu pozorovat dění nad již vytvořenými návrhy, protože mě obecně zajímá, jakým způsobem jsou vklady lidí-laiků překládány v rámci procesu participace překládány do výstupů. V průběhu dne jsem se však nakonec účastnila i navrhování od začátku s druhou skupinou – rozhodovala jsem se podle dynamiky dění, skupiny také končily různě, takže jsem měla možnost pozorovat jednu skupinu při práci, když si druhá dávala pauzu.

---

¹ V takových situacích jsem někdy hned nezaznamenala, kdo z těch tří něco udělal, a při pořizování detailních poznámek jsem si to už nepamatovala.

(vypouštím výčet a rozmístění papírových podkladů, se kterými se v místnosti s variantami pracuje a obecný úvod k tomu, jak to má probíhat)

F2 začíná prezentovat návrh, který vytvořil F1. Snímá jej ze zdi a pokládá na podkladovou satelitní mapu tak, aby lícoval. Vysvětluje nejprve pointu: přenést centrum dění, které „cítíme zde“ (ukazuje na mapě). Postupuje po mapě a popisuje všechny změny, kde co má být. (...)

Nejprve není jasné, zda mají v tomto bodě určené role. F3 vstupuje do představování se slovy „můžu zase“ // později se ukázalo, že jedna prezentuje návrh a druhá jej komentuje a dodává, co nebylo řečeno //. V tomto případě jsou komentáře F3 především vysvětlující – např. proč je zde a zde snížení terénu, které F2 jen zmínila a ukázala na mapě.

F3 také otevřeně přináší svou pochybnost: „kladla jsem si otázku, jak ta [hasičská] auta...“. Účastník //později se dozvídám, že právě je zde právě za dobrovolné hasiče// vysvětluje, jak hasičská auta najíždějí na náves, a ukazuje přitom na mapu i z okna.

Když F2 popisuje osázení záhonu před hospodou trvalkovým záhonem, komentuje to tak, že sice něco takového většinou nenavrhují, ale zde jde o místa, která vidí hodně lidí. Hasič ale poukazuje na to, že když se koná nějaká akce, tak je sál plný i přespolních a auta pak parkují právě před hospodou. Tuto námitku facilitátorky přijímají a zároveň směřují diskuzi i k nastínění možných jiných variant – kde ještě nyní auta parkují, a kde by mohly. F1 si tento bod (parkování) zaznamenává na papír. (...)

V místnosti je živá, postupně možná pro mě osobně místy až moc rozptylující/rušivá atmosféra, kdy lidé odcházejí telefonovat, nebo pozdravit dalšími příchozími lidmi, situace je uvolněná, a v důsledku proces debatování a navrhování až tak nenarušuje. // *Překvapilo mě ale, že tato situace vlastně facilitátorkám nevadí, nějak vnímám přístup-orientaci na praktičnost – můžeme takhle pracovat, tak OK - a vědomí, že to dělají pro ty lidi – takže je na nich – jednotlivcích - pokud zrovna budou mít telefonát nebo je bude rušit dcera. Očekávala jsem trochu autoritativnější přístup typu - musíme se teď soustředit a udělat něco nějak, protože je to tak pro dobro projektu- //*

Pozorování probíhalo velmi hladce. Má přítomnost byla dopředu schválená všemi třemi architektky-facilitátory. Na setkání jsem přijela pár minut po začátku, společně se dvěma koordinátorkami z neziskové organizace, která celý projekt zaštiťovala. Holky facilitátory také osobně neznaly a na participativním setkání byly poprvé, navíc měly celou akci pro účely projektu zdokumentovat. Postupně jsme se jedna po druhé představily a vysvětlily pár slovy,

co zde děláme. Tím, že nás bylo víc, jsem se stala „čitelnější“, jednoduše jsem zapadla jako členka týmu, který se přijel dívat. Úvodní uvítání a organizační záležitosti velmi rychle přešly do samotné práce, lidé se začali soustředit na podklady před sebou a na naši přítomnost v podstatě zapomněli. Přesto jsem se snažila na sebe neupozorňovat, do dění jsem nevstupovala, pohybovala jsem se v pozadí (tak, abych nezabírala místa u stolu s podklady, avšak zároveň aspoň trochu splynula a nebyla za člověka, který vše pozoruje a zapisuje z rohu) a za celý den jsem pořídila jen minimum fotek. Pokud jsem fotila mapy či jiné podklady, dělala jsem to v době, kdy se hlavní dění odehrávalo v jiné místnosti – předpokládala jsem, že dokumentace jednotlivých kroků by mohla působit rušivě nebo nevhodně vůči facilitátorům, se kterými jsem předtím neměla detailně vyjednáno, jak bude má účast vypadat a co a jak budu zaznamenávat – musela jsem se spolehnout na vágní domluvu koordinátorek z neziskovky.

Tohle pro mě bylo příjemné překvapení. Byla jsem prostě jen jednou z „lidí kolem“. Nikoho moc nezajímalo, co tam dělám, nikomu nevadilo, že si dělám poznámky. Většinou byli tak zabraní do dění, že si mě ani nevšimli. A pokud se zrovna nesoustředili na diskuzi, pak se věnovali něčemu jinému – svým dětem, prohodili pár vět se sousedem, nebo si šli vařit kafe.

Překvapili mě účastníci. Jednalo se o poměrně genderově vyváženou a věkově homogenní skupinu mezi cca 40-55 lety, později mi někdo říkal, že jde většinou o lidi, kteří se do obce vrátili, nebo noví, kteří si zde koupili dům. Největší překvapení se však týkalo míry informovanosti a kultivovanosti, kterou účastníci projevovali. Kromě toho, že byli s projektem detailně obeznámení, tak měli často velmi dobré teoretické info i praktické zkušenosti s různými souvisejícími záležitostmi – výstavbou různých prvků, volbou povrchů, osázením budoucího jezírka, atp. Až na jednoho člověka všichni vystupovali jako velmi kvalitní diskuzní partneři, jasně dokázali říci, co se jim líbí, co se jim nelíbí, a proč, věcně argumentovat. Vyjadřovali se stručně, jasně a efektivně, dávali si většinou dostatek prostoru a proto facilitátor většinou měl spíš roli člověka obeznámeného s procesem (posouval projednávání dál, když se téma vytěžilo, popřípadě zastavoval diskuzi, pokud se dostala k tématu, které se mělo projednávat později a jinak), než že by byl moderátorem, který musí usměrňovat zrně laických hlasů.

Šlo však o poměrně ad hoc domluvené předběžné pozorování, nad domluvou jsem neměla kontrolu a až na místě jsem zjistila, že se nacházím uprostřed procesu, takže jsem zachytila pouze jeden článek, což znamená spoustu věcí. Například to, že jsem mohla pozorovat interakci v podstatě souhlasné skupiny lidí, pravděpodobně dost odlišné od starousedlíků, jež

snad byli přítomni i na prvním setkání, i na závěrečném hodnocení návrhů. Je možné, že ačkoliv jsem pozorovala spoluúčast na navrhování, opravdový dialog mezi různými zájmy se odehrával zcela jinde.